

RIZICI SOCIJALNOG RAZVOJA REPUBLIKE SRPSKE

Prof. dr Ljubo Lepir, vanredni profesor¹⁸⁸

Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet političkih nauka

Sažetak: *Socijalni razvoj Republike Srpske određen je društveno-ekonomskim procesima karakterističnim za postkonfliktno i tranzicijsko društvo. Socijalna razgradnja društva koja je uslijedila nakon propasti socijalističkog koncepta razvoja intezivirana je posljedicama ratnih sukoba tokom devedesetih godina prošlog vijeka i posljedicama prirodnih nepogoda u prvim decenijama 21. vijeka. U međuvremenu su se desili globalni procesi koji su dodatno odredili socijalni razvoj Bosne i Hercegovine i Republike Srpske u njoj. Ekonomske turbulencije na globalnom svjetskom tržištu kapitala, 2007. godine, pandemija korona virusa 2020. i rat u Ukrajini 2022. godine dodatno su poremetili socijalnu stabilnost društva Republike Srpske. Konstantni sukob na relaciji država - entitet čitavo vrijeme je djelovao kao politički katalizator sve veće socijalne neizvjesnosti građana, a posebno onih koji su socijalno najosjetljiviji. Promjene ekonomskog okruženja, demografski procesi, vanjskopolitički i unutarpolitički kontekst uveliko su uticali na ključne rizike socijalnog razvoja Republike Srpske. Siromašni, djeca i mladi, lica sa invaliditetom, starija lica, žene i pripadnici manjinskih grupa čine socijalno najosjetljivije grupe na čijim sudbinama se najzornije mogu identifikovati ključni rizici socijalnog razvoja savremenog društva Republike Srpske, a to su: depopulacija, siromaštvo i ekonomska deprivacija, nezaposlenost, kriza porodice i porodičnih vrijednosti, rodna neravnopravnost, ugroženost mentalnog zdravlja i dr. Članak se bavi uzrocima i posljedicama pojedinih socijalnih rizika na razvoj Republike Srpske, sa implikacijama na socijalno najosjetljivije kategorije stanovništva.*

Ključne riječi: *socijalni rizici, socijalni razvoj, Republike Srpske*

UVOD

Nastala u vremenima velikih društvenih promjena kako na globalnom i regionalnom planu, tako i u dezorganizacijskim procesima koji su odredili živote ljudi, Republika Srpska je na početku svog postojanja imala dramatičan tok socijalnog razvoja. Regresija na polju socijalne sigurnosti koja je uslijedila nakon raspada socijalizma i socijalističkog koncepta države blagostanja, i koja se produbila posljedicama ratnih sukoba, a kasnije i posljedicama nekontrolisane tranzicije, doveli su stanovništvo u veoma težak socijalan položaj. Gubitak radnih mjesta, sigurnog stanovanja i stalnih socijalnih prestacija, te izbjeglištvo, ratne traume i konstantna egzistencijalna ugroženost, imali su poguban uticaj na socijalnu sigurnost građana, a posebno na one pripadnike socijalno najosjetljivijih grupa.

U uslovima potpunog odsustva socijalnog planiranja, nedostatka resursa i uz prisustvo mnogih retrogradnih pojava u organizaciji socijalnih sistema, socijalni razvoj Republike Srpske se odvijao stihijski bez utvrđene jasne vizije. Mnoštvo problema koji su se javljali u svim područjima socijalne politike (zdravstvena zaštita, stanovanje, socijalna, porodična i dječija zaštita, obrazovanje i dr.)

---

¹⁸⁸ ljubo.lepir@fpm.unibl.org

onemogućavali su normalan proces razvoja sistemskih rješenja što je za posljedicu imalo ugrožavanje socijalne sigurnosti velikog broja građana. Okolnosti u kojima su se nalazile tek uspostavljene institucije nisu dozvoljavale da se pitanjima socijalnog razvoja pristupi sistemski i na planski utemeljenim rješenjima. Kao i u drugim oblastima, planiranje i organizacija socijalnog razvoja na početku slijedilo je logiku situaciono-parcijalnog inženjeringa što je podrazumijevalo traženje ad hoc rješenja za urgentna pitanja i probleme koji se bili posljedice eskalacija. Takav pristup je značio da institucije sistema nisu imale strateški definisane puteve razvoja pojedinih oblasti. U takvim okolnostima potpuno je razumljivo bila pojava nekonzistentnih i na činjenicama neutemeljenih rješenja, od kojih su se neka zadržala dugo, i nakon što su uslovi za njihovo funkcionisanje davno iščezli.

Pored čitavog niza nepovoljnih društvenih procesa koji su se dešavali u posljednjoj deceniji dvadesetog vijeka i koji se dešavaju tokom posljednjih dvadeset godina, ključne elemente koji su odredili kontekst socijalnog razvoja Republike Srpske treba tražiti u stanju konstantne ekonomske krize i inteziviranju nepovoljne demografske slike. Naime, decenija pred raspad zajedničke države bila je period suočavanja sa najtežom ekonomskom krizom koja je najviše pogađala slabije razvijene republike u kojima se nalazila i Bosna i Hercegovina. Isto tako, negativni demografski trendovi su polako postali sveprisutni na cijeloj teritoriji zajedničke države. Kako se približivao raspad zajedničke države ova dva procesa su preuzimala primat u određenju društvenog razvoja.

Trideset godina postojanja Republike Srpske podrazumijevalo bi da su se sistemi socijalne sigurnosti ustabilili i da njihovo djelovanje može dati odgovore na većinu socijalnih rizika sa kojima se stanovništva svakodnevno susreće. Međutim, stalni problemi sa kojima se susreću građani Republike Srpske govore u prilog da postojeća organizacija i djelovanje sistema socijalne sigurnosti nisu dali adekvatan odgovor na sve izazove socijalnog razvoja.

Aktuelne okolnosti u kojima Republika Srpska kreira i ostvaruje svoj razvoj su rezultat dinamičnih globalnih društvenih promjena kako na političkom tako i na ekonomskom i socijalnom planu. Svjetska ekonomska kriza 2008., posljedice elementarnih nepogoda 2010. i 2014., pandemija korona virusa 2020. i rat u Ukrajini 2022. godine stvorio je novu realnost koja će odrediti buduću razvoj ovog područja, a time i Republike Srpske. Takođe, globalni neuspjeh koncepta države blagostanja i potpuna dominacija neoliberalnog pristupa u regulisanju odnosa država – građanin, gdje se čitavo breme socijalnih rizika “svalilo na leđa” upravo tog građanina, stvorili su pogodno tlo za eksperimente u socijalnoj sferi. Rješavanje pojedinačnih problema uz konstantnu prisutnost koncepta parcijalnih reformističkih ideja, onemogućava stvaranje održivih sistemskih rješenja za fundamentalna pitanja socijalnog razvoja.

Rezultate socijalnog razvoja gotovo je nemoguće ostvariti bez unapređenja stanja socijalne kohezije, sa posebnim naglaskom na socijalno uključivanje socijalno osjetljivih kategorija stanovništva. Prema shvatanju Evropske Unije (2000) sprečavanje od socijalne isključenosti čini jedan od četiri ključna cilja u oblasti socijalnog uključivanja građana, odnosno, postizanja društvene kohezije kao preduslova savremenog socijalnog razvoja. Djeca, maladi, lica sa invaliditetom, stari, žene i manjinske grupe su najviše izloženi procesima socijalne isključenosti, pa je unapređenje njihovog položaja ključno za ukupan socijalni razvoj.

Stanje u Republici Srpskoj vezano za problem socijalnog uključivanja ovih grupacija nije na zavidnom nivou. Nepovoljni procesi koji generišu socijalne probleme i koji utiču na stanje socijalne isključenosti u društvu Republike Srpske su: proces osiromašenja i socijalnog raslojavanja društva, diskriminacija, marginalizacija i sistemsko zanemarivanje interesa socijalno osjetljivih grupa, sveprisutna rodna neravnopravnosti; transformacija porodice i porodičnih vrijednosti; proces tehnologizacije svakodnevnog života, te nedovršeni procesi prevazilaženja još prisutnih posljedica rata i tranzicije (Lepir i dr., 2020).

Za novi ciklus socijalnog razvoja, pored rezultata ostvarenih u sferi ekonomije, političkih sloboda i opšte sigurnosti od posebnog značaja je kakvo je stanje u oblastima: populacione politike, politike zapošljavanja i stanje na tržištu rada, socijalne i zdravstvene zaštite, sa posebnim fokusom na stanje

pristupačnosti usluga podrške pripadnicima marginalizovanih i socijalno isključenih grupa stanovništva.

STANOVNIŠTVO

Stanovništvo čini osnovu svakog društva i njegovog razvoja. Prema Popisu iz 2013. (RZS RS, 2017) godine i Republici Srpskoj živi 1,170.342 ljudi koji žive na 24 641 km². Sa 47 stanovnika na km² Republika Srpska spada u red rijetko naseljenih regiona u Evropi. Neravnomjeran raspored stanovništva, koji se kreće od 20 stanovnika na km² u Istočnoj Hercegovini do 150 stanovnika na km² u Semberiji, nepovoljno utiče na osnovu njenog ekonomskog i socijalnog razvoj. Takođe, aktuelna demografska struktura ukazuje da je ključna komponenta razvoja, a to je stanovništvo, ne daje razloge za preveliki optimizam kada je riječ o budućem razvoju Republike Srpske. Prema dosadašnjim demografskim analizama, tri su ključna procesa koja određuju i koja će određivati demografsku sudbinu Republike Srpske, a to su: proces depopulacije, negativna migracijska kretanja i proces demografskog starenja (Lepir i drugi, 2020).

Depopulacija podrazumijeva proces kontinuiranog smanjenja biološke mase jedne zajednice, odnosno, smanjenje broja ljudi koji žive i ostvaruju svoje životne ciljeve na jednom području, sa prijetnjom o fizičkom nestanku što se kolokvijalno naziva prijetnjom “bijele kuge”). Prema procjenama Republičkog zavoda za statistiku (RZS RS, 2023) svake godine ukupan broj stanovnika Republike Srpske je manji za nekoliko hiljada. Iste procjene govore da je u Republici Srpskoj u 2021. godini živjelo 1,128.309 građana što predstavlja smanjenje za 42.870 ili 3,66% u odnosu na podatke iz 2013. godine. Pored negativnog odnosa broja iseljenih i broja useljenih, pravi obim depopulacije može se vidjeti kada se uporedi odnos broja rođenih i broja umrlih. Od 2002. Republika Srpska ima kontinuirani negativni populacioni saldo, odnosno, svake godine se bilježi veći broj umrlih od broja rođenih, i ta razlika je iz godine u godinu sve veća. U 2002. godini razlika između broja umrlih i broja rođenih je bila 544, 2013. godina ta razlika je iznosila 4.468, a 2021. ona je iznosila 9.728 u korist broja umrlih što je dalo stopu prirodnog priraštaja od -8,6 promila. Prema projekcijama Republičkog zavoda za statistiku (2020), taj proces se neće zaustaviti ni u sljedećim godinama. Prema istom izvoru, do 2050. godine Republika Srpska bi mogla ostati bez petine sadašnjeg stanovništva. Posebno zabrinjava procjena o smanjenju ženskog fertilnog kontigenta, koji će se smanjiti za trećinu do 2050., a do 2070. za polovinu.

Drugi proces koji negativno utiče na stanje stanovništva jesu migracije. Iako su migracije jedna od sastavnih odrednica demografskih kretanja ovih prostora njihov intezitet se vremenom mijenjao. Najintezivniji trendovi iseljavanja bili su potaknuti ratnim dešavanjima i velikim ekonomskim krizama. Međutim, specifično za najnoviji period nalazi se u činjenici da se iseljavanje sa ovih prostora iz godine u godinu konstantno intezivira, iako nema ratnih sukoba niti većih ekonomskih kriza. Razlozi odlaska nisu više samo siromaštvo i nezaposlenost što je bio slučaj u nekim ranijim periodima. Sada se iseljavaju obrazovani i visokokvalifikovan pojedinci, često dobro ekonomski situirani, koji sa sobom vode čitave porodice bez namjere da se vrata. Kao razloge iseljavanja iseljenici navode brigu za svoju i budućnost svoje djece, odnosno, iseljava se u nadi da će se obezbijediti bolji uslovi za razvoj djece, njihovo obrazovanje, kvalitet života i bolju opštu sigurnost cijele porodice. Prema procjenama, Bosnu i Hercegovinu je u periodu 2015-2019. napustilo preko 173.000 stanovnika (FSU, 2019). O obimu iseljavanja sa područja Bosne i Hercegovine govore podaci o broju novoizdatih dozvola boravka za naše građane u zemljama EU koji se konstantno povećava. Podaci EUROSTATA (2020, prema Lepir i dr., 2020) govore da je u zemljama EU 2015. godine bilo 19.924 građana koji su zatražili boravak u nekoj od zemalja članica, a da se taj broj u 2018. godini povećao na 53.500. Kada se uzmu podaci po pojedinim državama, najveći intezitet iseljavanja odvija se prema Hrvatskoj, Sloveniji, Češkoj Republici i Mađarskoj gdje se privremeno iseljava uglavnom mlado stanovništvo starosti od 20 do 24 godine, a najviše u svrhu traženja zaposlenja (UNDP, 2021).

Treći proces tiče se nepovoljne starosne strukture. Naime, stanovništvo Republike Srpske se nalazi u intezivnom procesu starenja, a to podrazumijeva da se konstantno povećava udio starijeg, demografski neperspektivnog i radno nesposobnog stanovništva u ukupnoj populaciji. Prema zvaničnim podacima broj starih uveliko je premašio granicu od 20% koja označava da je neka zajednica ušla u zonu „demografske starosti“ (Penev, 1997., prema Lepir, 2018). Udio lica starijih od 65 godina u ukupnoj

populaciji Republike Srpske, a na osnovu rezultata Popisa stanovništva iz 2013. godine, bio je 17,12%, dok se taj udio povećao na 18,42% prema procjenama za 2016. godinu. Prema istim procjenama prosječna starost se povećala sa 41,63 godine u 2013. na 42,44 godine u 2016. godini. Keficijent starosne zavisnosti koji govori o odnosu starog stanovništva i radno sposobnog stanovništva, u istom periodu se povećao sa 24,69 na 27,13. Indeks starenja koji govori o postotnom udjelu lica starih 60 i više godina u odnosu na broj mladih starih 0 – 19 godina, povećao se sa 120,92 na 137,40 (MZZ RS, 2020). Sa druge strane broj djece i mladih se konstantno smanjuje. Prema popisu iz 2013. godine na prostoru Republike Srpske živjelo je oko 14% djece starosti do 14 godina da bi se prema procjenama iz 2021. godine taj udio smanjio na nešto više od 12% (Lepir i drugi, 2020). Udio djece starosti od 0 do 14 u ukupnom stanovništvu je gotovo jednak udjelu lica starosti 65 godina i više. Pored toga, nizak prosječan broj članova domaćinstva po domaćinstvu i mali udio djece mlađe od 5 godina potvrđuju trenutne negativne populacijske trendove.

TRŽIŠTE RADA

Stanje na tržištu rada Republike Srpske je uslovljeno mnogim faktorima od kojih su najznačajniji ekonomska kretanja, struktura privrede, politike zapošljavanja i podrška nezaposlenima. Mjere javnih politika u ovim oblastima utiče na ponudu i potražnju radne snage. Prema Ana Gavrilović (2005) tržište rada je ključna referenca za akumulaciju dohotka i ostvarivanje socijalne sigurnosti građana, i filter je kroz koji se oblikuju rezultati distribucije blagostanja i siromaštva građana, a time i faktor socijalnog razvoja. Ne treba zanemariti činjenicu da je zapošljavanje najefikasniji i najsigurniji mehanizam borbe protiv siromaštva. Zapošljavanjem se ostvaruje materijalna osnova za sprečavanje ulaska pojedinca i njegove porodice u stanje siromaštva, a time se omogućava nesmetan socijalni razvoj zajednice.

Tržište rada u Republici Srpskoj dugo godina je bilo pod dominantnim uticajem negativnog odnosa ponude i potražnje radne snage. Naime, prethodni period je karakterisala visoka stope nezaposlenosti i radne neaktivnosti, sa izrazitim udjelom neformalnog zapošljavanja (“rad na crno”) što je za posljedicu imalo smanjen priliv sredstava u fondove socijalnog osiguranja. Manji priliv sredstava u Fond penziono-invalidskog osiguranja, Fond zdravstvenog osiguranja, Fonda za dječiju zaštitu, Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida i Zavod za zapošljavanje, istovremeno je značilo stvaranje problema u socijalnom zbrinjavanju socijalno osjetljivih kategorija stanovništva.

Međutim, trendovi iz posljednjih godina ukazuju o promjenu smjera kretanja na tržištu rada Republike Srpske, odnosno, podaci pokazuju da se broj zaposlenih blago povećava i da se broj nezaposlenih smanjuje. Prema podacima Republičkog zavoda za zapošljavanje u Republici Srpskoj broj zaposlenih lica u 2021. godini je uvećan u odnosu na prethodnu godinu za 1,8% i iznosio je 279.030, a stopa nezaposlenosti je pala za 8%. Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi u 2019., godini pred pandemiju stopa zaposlenosti je iznosila 42,2% što je bilo uvećanje za 4,5% u odnosu na prethodnu 2018. godinu. Stopa zaposlenosti je bila značajno viša za muškarce nego za žene (za muškarce 50,0%, za žene 34,2%). U istom periodu, broj nezaposlenih je pao za 23 hiljade, a stopa nezaposlenosti je pala sa 17,2% na 11,7% da bi u četvrtom tromesječju 2022. godine iznosila 9,6% (RZZ RS, 2023b). U kontekstu procjene stanja na tržištu rada u narednom periodu zabrinjava podatak o padu broja radno sposobnih, i to sa 864.000 u 2018. godina na 826.000 u 2019. godine što je smanjenje za 38.000 ili za 4,4% (RZS RS, 2019).

Položaj marginalizovanih grupa na tržištu rada je višestruko deprimirajući. Lica sa invaliditetom, žene, mladi, lica starosti između 55 i 64 godine, Romi i druge socijalno osjetljive grupe su diskriminisane na tržištu rada, a njihov položaj više zavisi od faktora koji nisu vezani za njihovu individualnost.

Žene su manje zastupljenije među zaposlenim licima. Prema podacima koji su dobijeni iz Ankete o radnoj snazi u 2019. godini od ukupno 349.000 zaposlenih u Republici Srpskoj žena je bilo 40%. Stopa nezaposlenih žena u 2017. godini iznosila je 23,1% i smanjila se skoro 7% u odnosu na 2016. godinu (RZS RS, 2019). Žene su više zastupljene u grupi nezaposlenih, a manje u grupi zaposlenih lica u odnosu na muškarce, što je posljedica manje obrazovanosti, njihove vezanosti za porodične uloge i uloge u vođenju poslova u domaćinstvu. Takođe, postoje razlike u platama i pozicijama u radnim procesima na štetu žena.

Takođe, stopa aktivnosti mladih je znatno niža od stope aktivnosti za ukupnu populaciju. Broj mladih starosti do 24 godine koji su zaposleni konstantno se povećava i kreće se između 10.692 u 2017. i 13.714 u 2021. godini. Međutim, značajan dio mladih je neaktivan, naročito mladih žena koje su i dalje prisutnije u grupi mladih bez kvalifikacije (RZS RS, 2022a).

Evidentna je diskriminacija lica sa invaliditetom u oblasti zapošljavanja. Oni se teško zapošljavaju, a oni koji se zaposle imaju manja primanja i teže ostvaruju svoja radna prava. Popis stanovništva iz 2013. godine, u svoju metodologiju po prvi put je unio kriterijum invalidnosti što je dalo mogućnost uvida unjegov broj. Prema tim podacima u Republici Srpskoj živi 102.262 lica (46.720 muškog pola; 55.542 ženskog pola) sa nekim od fizičkih, mentalnih ili fizioloških oštećenja, odnosno 8,7% ukupnog stanovništva se izjasnilo kao lica sa invaliditetom (RZS RS, 2017). Što se tiče stanja lica sa invaliditetom na tržištu rada, ne mogu se dobiti precizniji podaci. Razlog tome je što administrativni registar Zavoda za zapošljavanje ne razvrstava podatke zaposlenosti i nezaposlenosti u odnosu na invaliditet lica, a Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida vodi evidenciju samo za svoje korisnike što predstavlja samo mali dio od ukupne populacije lica sa invaliditetom. Putem Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida u prosjeku je podržano oko hiljadu i više lica sa invaliditetom u nastojanjima da se zaposle (FPRZI RS, 2020).

Nezaposlena lica starosne dobi između 55-64 godine čine najrizičniju grupu za zapošljavanje. To je radna snaga sa zastarjelim, prije rata stečenim kvalifikacijama, slabom motivacijom za daljnje učenje i prilagođavanje. Samim tim ova lica dolaze u situaciju većeg rizika da ostanu bez posla što ih dalje vodi k siromaštvu ili radu s niskim i nesigurnim primanjima često nepokrivenim osnovnim paketom socijalnog osiguranja. Pored toga, nesnalaženje u traženju posla, nedostatak vještine potrebnih za pronalaženje zaposlenja i informiranja o tržištu rada dodatno otežava njihove izgleda za posao. Prema podacima Republičkog zavoda za zapošljavanje (ZZZ RS, 2022) ovu grupu čine preko 15 hiljada lica koji imaju dugogodišnji staž nezaposlenosti.

Podaci o zaposlenosti drugih socijalno osjetljivih kategorija su vrlo oskudni i zasnivaju se na procjenama. Procjene o broju lica romske etničke grupe govore o 99% Roma bez zaposlenja. Stalno zaposlenje ima svega 3% Roma u Bosni i Hercegovini (nekih 1,5% radno sposobnih Roma je zaposleno). U Republici Srpskoj Romi su uglavnom zaposleni u javnom sektoru (najčešće u preduzećima za održavanje čistoće), dok je preduzeća i zanatskih radnji u njihovom vlasništvu veoma mali broj.

OBRAZOVANJE

Obrazovanje čini najznačajniji segment razvoja društva. Ono se na individualnom planu prepoznaje kao proces sticanja znanja i razvijanja ličnih kompetencija. Na opštem nivo, obrazovanje jača ukupne kapacitete zajednice i obezbjeđuje njen napredak zbog čega je ulaganje u obrazovanje najisplativija investicija koju društvo može da čini.

Obrazovanje se dijeli na predškolsko, osnovnoškolsko, srednješkolsko i visokoškolsko. Pored materijalnih resursa i zakonodavnog okvira, sistem obrazovanja čine i prosvjetni radnici od čijeg angažmana i kompetencija najviše zavise konačni ishodi, a to su obrazovani i kompetentni stručnjaci sposobni razvijati društvo kako u materijalnom tako i u socijalnom smislu. Značajan segment obrazovanja je i “obrazovanje odraslih” koje se provodi u konceptu cjeloživotnog učenja.

U Republici Srpskoj oblast obrazovanja se nalazi u kritičnom stanju. Kako navodi Pašalić i drugi (2017) najveći problem obrazovanja u Republici Srpskoj predstavlja teritorijalna neravnomjernost što može ukazivati na različit nivo razvojnih potencijala po pojedinim regijama u Republici Srpskoj. Kontingenti svih nivoa obrazovanja se smanjuju. Glavni razlog smanjenja broja učenika i studenata u Republici Srpskoj proizilaze iz negativnih demografskih trendova, ali i iz strukturalnih problema ukupnog razvoja društva. Naglo smanjenje broja učenika i studenata u školama i fakultetima predstavlja veliki problem ne samo za održivost obrazovnog sistema već i za planiranje budućeg razvoja Republike Srbije.

Jedino kontigent predškolskog vaspitanja i obrazovanja bilježi porast isključivo iz razloga otkanjanja prepreka u infrastrukturalnoj pristupačnosti. Hroničan nedostatak predškolskih ustanova u gradskim sredinama i nepostojanje modela uključivanja predškolaraca u sistem predškolskog vaspitanja i

obrazovanja u seoskim područjima, dolazi u fokus interesa mnogih lokalnih vlasti što na operativnom planu znači više novih mjesta i novih programa uključivanja djece u najranije obrazovne tokove. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku (2023a) broj djece uključene u predškolsko vaspitanje porastao je sa 12.156 u 2018/19. Na 15.729 u 2022/23. školskoj godini. Uporedo sa rastom broja djece raste i broj zaposlenih u predškolskim ustanovama. U istom periodu taj broj je porastao sa 1.860 na 2.072.

Isti izvor (RZS RS, 2022b) donosi podatke o smanjenju broja djece i mladih u osnovnim i srednjim školama. Ukupan broj polaznika svih razreda u osnovnim školama Republike Srpske, u periodu od 2017/18. do 2021/2022. je manji za 5.858. Broj „prvačića“ se smanjio sa 10.500 u školskoj 2014/15, na 9.293 u školskoj 2019/20. Broj srednjoškolaca takođe je manji. Njihov broj se smanjio u školskoj 2019/20. godini za 3,4% u odnosu na broj u prethodnoj godini. broj srednjoškolaca se u poslednjih deset godina smanjio za 4.216 u periodu školska godina 2017/18 – 2021/22 (RZS RS, 2022c). Broj nastavnog osoblja u osnovnim i srednjim školama se zadržava na istom nivou, u osnovnim školama nešto više od osam hiljada a u srednjim školama nešto manje od četiri hiljade. Smanjenje broja učenika uz održavanje istog broja zaposlenih u sistemu obrazovanja predstavlja opterećenje koje već dovodi do preispitivanja održivosti ovog sistema.

Učenici nakon osnovne škole u Republici Srpskoj tradicionalno najviše upisuje gimnaziju i srednju ekonomsku školu što ukazuje da je oblast srednjeg obrazovanja i dalje neusklađena sa potrebama tržišta rada koje “vapi” za završenim srednjoškolcima stručnih zanimanja. Prema Pašalić i drugi (2017) ključni problemi srednjeg obrazovanja leže u slaboj dostupnosti adekvatnih srednjih škola, značajno manjem obuhvatu učenika iz osetljivih kategorija, niskom kvalitetu nastave i znanja s kojim učenici izlaze iz škole što utiče na slabu poripremljenost za nastavak školovanja na visokoškolskim ustanovama.

Isto tako, posljednjih godina dolazi do značajnog smanjenja broja upisanih studenata na visokoškolske ustanove. Najveći broj studijskih programa ostaje nepopunita. Kriteriji upisa se smanjuju, a nivo kvaliteta studiranja se smanjuje. Međutim, i dalje je prosječan broj godina studiranja iznad prosjeka u EU. Indeks obrazovanosti u Republici Srpskoj iznosi 2,65, a indeks studentske iskorišćenosti (broj studenata u starosnoj kohorti 20-24 godine) u Republici Srpskoj iznosi 53,85, što je povoljnije u odnosu na indeks obrazovanosti u Federaciji BiH.

Uz opadanje broja upisanih studenata, veliki problem za javne univerzitete predstavlja perspektiva zapošljavanja onih koje oni školuju. Naime, neusklađenost izlaznih profila zanimanja i tržišta rada već godinama predstavlja kočnicu u razvoju visokoškolskog obrazovanja, ali i razvoju u opšte. Uz to, organizacioni i finansijski problemi javnih univerziteta, nedovršen proces „bolonizacije“, de facto smanjena autonomija javnih univerziteta, prisustvo privatnih univerziteta sumnjivog kvaliteta, te prisutnost praksa „kupovine diploma“ urušavaju sistem visokoškolskog obrazovanja.

Poseban problem obrazovnog sistema Republike Srpske predstavlja nefunkcionalan model inkluzivnog obrazovanja za djecu i mlade sa invaliditetom. Udio djece koja imaju bilo kakve razvojne poteškoće je oko 0.5% od ukupnog broja stanovnika Republike Srpske (RZS RS, 2017). Prema nalazima Alternativnog izvještaja o primjeni Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini (Somun-Krupalija et al, 2014) djeca sa poteškoćama su na marginama obrazovanja. Djeca sa poteškoćama u obrazovnom sistemu, obično pohađaju specijalne škole ili su uključena u redovno školstvo u specijalnim odjeljenjima u okviru redovnih škola ili u redovnim razredima, ali sa nezatno ili nikakvom specijalističkom podrškom, što je preduslov uspješne inkluzije. Sa druge strane, i dalje je prisutan opšti problem nepohađanja i napuštanja osnovne škole. Osim djece koja pripadaju romskoj populaciji u grupi ove djece nalaze se djeca sa razvojnim teškoćama, te sve više djeca iz porodica koje se nalaze u stanju socijalne potrebe (MDG-F, 2011).

Loše stanje obrazovanja je kod romske populacije. Stopa pohađanja škole romske djece i mladih je i dalje zabrinjavajuće niska. Prema nalazima UNICEF (2017) stopa pohađanja škole romske populacije je 69% za osnovno i 23% za srednje obrazovanje, pri čemu je veći udio romskih dječaka u odnosu na djevojčice.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Zdravstvena zaštita i rezultati zdravstvenog sistema se nalaze u središtu koncepta socijalnog razvoja. Očekivana dužina života pri rođenju se uobičajeno koristi kao zamjenski pokazatelj nivoa razvoja zemlje i obuhvaćen je složenim indeksom humanog razvoja. Prema UNDP (2021), očekivana dužina zdravog života pri rođenju u Bosni i Hercegovini je 64,4 godina za muškarce i 69,4 za žene. Očekivana dužina život za ljude starosti 60 - 64 godina u Republici Srpskoj je 21 godina, dok je u Federaciji BiH 20 godina.

Organizacija zdravstvenog sistema uveliko je naslonjena na izgrađenim resursima iz bivšeg sistema zajedničke države. Namjenski projekti podržani od strane međunarodnih institucija unijeli su značajne izmjene koje se ogledaju u uvođenju privatnog modela pružanja zdravstvenih usluga i izgradnje koncepta porodične medicine kao modela organizovanja primarne zdravstvene zaštite. Sekundarni nivo zdravstvene zaštite ostao je više manje isti i zasniva se na radu devet bolnica i jednog kliničkog centra. Timovi porodične medicine bi trebali objediniti ukupnu zdravstvenu zaštitu na nivou čitave porodice. Međutim, zbog nedostatka ljudskih resursa ali i zbog infrastrukturnih slabosti koncept ne daje očekivane rezultate. Kao ključni problem zdravstvenog sistema Republike Srpske navodi se problem finansiranja i dugovanja zdravstvenih ustanova (FZO RS, 2018).

Iako je Ustavom Bosne i Hercegovine i ustavima entiteta obezbjeđena zdravstvena zaštita i ustanovljena obaveza potpunog pokrivanja zdravstvenim osiguranjem cjelokupnog stanovništva, u praksi mnogi građani ga nemaju (Martić i Đukić, 2018). Tako, na primjer, usluge u oblasti zdravstva nisu jednako dostupne svim licima sa invaliditatom. Postojećim zakonima licima sa invaliditetom ne obezbjeđuje se jednak izbor i pristup, kvalitet i standard usluge zdravstvene zaštite, uključujući usluge seksualnog i reproduktivnog zdravlja i javne zdravstvene programe namijenjene široj populaciji (Somun-Krupalija et al., 2014). Sem toga, prema Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju (UNDP, 2021) starija lica koja žive sama i lica izvan tržišta rada imaju najveći obim neostvarenog zdravstvenog osiguranja. Može se reći da je pokrivenost uslugama zdravstvene zaštite na dosta niskom nivou, što potvrđuje i indeks pokrivenosti osnovnim uslugama zdravstvene zaštite koji se kreće oko 61% i predstavlja najniži u zemljama regiona.

Za penzionere, kao najbrojniju socijalno osjetljivu grupu stanovništva, zdravstveno osiguranje se obezbjeđuje iz sredstava Fonda PIO koji je odnedavno u potpunosti inkorporiran u ukupan Budžet Vlade. Kada se uzme u obzir da određeni broj starih ima zdravstveno osiguranje po osnovu socijalnih davanja iz Budžeta Republike i budžeta lokalnih zajednica, sa pravom se može konstatovati da je zdravstvena zaštita starijih lica u potpunosti u vlasništvu praktične politike, što se može jasno vidjeti na primjeru stalnog mijenjanja i prilagođavanja "liste lijekova", dnevno-političkim zahtjevima i nametanja kriterijuma za ostvarivanje zdravstvenih usluga neusklađenih sa stvarnim potrebama ove populacije.

Zdravstvena zaštita predškolske i školske djece organizovana je kroz timove porodične medicine i putem specijalističko-konsultativnih ambulanti i predstavlja ključni preduslov zdravog i kvalitetnog razvoja djece i mladih. Prema podacima Instituta za javno zdravstvo (2021) u 2020. godini od ukupno 118.218 registrovanih oboljenja i stanja u oblasti zdravstvene zaštite predškolske djece, vodeća su oboljenja sistema za disanje (28.41%), simptomi, znaci i patološki klinički i laboratorijski nalazi (13.39%) i zarazne i parazitarne bolesti (4.08%). Značajan razlog posjeta u oblasti zdravstvene zaštite predškolske djece zauzimaju preventivne usluge (sistematski pregledi, imunizacija i dr.). Imunizacija predstavlja ključnu preventivnu aktivnost kojom zajednica obezbjeđuje uslove za zdrav i nesmetan razvoj djeteta. Najniža stopa imunizacije je među romskom djecom što je uzrokovano kombinacijom ograničene mobilnosti, nedostatka zdravstvenog osiguranja, slabog pristupa uslugama, negativnih stavova i uzajamnog nepovjerenja između Roma i javnih ustanova, uključujući i zdravstvene radnike.

Situacija nastala pod uticajem pandemije u cijelosti je pokazala da zdravstveni sistem, ali i drugi javni sistemi, nemaju efikasne odgovore na djelovanje u kriznim situacijama. Pandemija je iznjedrila i pokazala sve slabosti sistema zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj. Zdravstveni sistem Republike Srpske dočekao je epidemiju Covid-19 nespreman, s nagomilanim problemima i sa prezaduženošću, što je značajno smanjilo spremnost sistema da adekvatno odgovori na izazove u obezbjeđivanju

adekvatne zdravstvene zaštite građana. Veliki broj zaraženih sa životno ugroženim stanjima blokirao je pružanje ostalih usluga zdravstvene zaštite. Posebno su bila ugrožena lica koja su pripadala socijalno osjetljivim grupama kao što su starija lica, lica sa invaliditetom i žrtve nasilja u porodici (Lepir, 2022). Rizici oboljevanja i smrtnih ishoda doveli su do opšte hysterije koja je dijelom blokirala ukupan sistem zdravstvene zaštite i otežalo pružanje adekvatne zdravstvene zaštite.

SOCIJALNA ZAŠTITA

Pojam socijalne zaštite nije jednoznačan i jedinstven pojam. On se koristi za različite potrebe u različitim značenjima. U nešto užem smislu, socijalna zaštita predstavlja organizovan sistem socijalne sigurnosti pojedinca i porodice koji nisu u stanju da sopstvenim radom i sposobnostima obezbijede minimum životnih uslova (Vidanović, 2015). U Republici Srpskoj socijalna zaštita je definisana Zakonom o socijalnoj zaštiti (2012) kao: djelatnost od opšteg interesa za Republiku Srpsku, kojom se pruža pomoć licima kada se nađu u stanju socijalne potrebe i preduzimaju potrebne mjere radi sprečavanja nastajanja i otklanjanja posljedica takvog stanja. Međutim, mjere socijalne zaštite se provode ne samo u administrativno definisanom sistemu socijalne zaštite, već se one pružaju i u drugim sistemima kao što su invalidska zaštita, dječija i porodična zaštita, zaštita izbjeglog i raseljenih lica i dr.

Socijalnu zaštitu kao oblast od posebnog značaja za društvo Republike Srpske čine tri međusobno uslovljene komponente, a to su: korisnici, sistem i pružaoci usluga. Interes korisnika, interes sistema (države) i interes pružaoca usluga moraju biti međusobno usklađeni kako bi se ostvarila efikasna socijalna zaštita, što često nije slučaj. Socijalni problemi su element koji povezuju ove tri komponente i koji čine oblast socijalne zaštite koherentnu cjelinu i koju prepoznajemo kao oblast od posebnog društvenog značaja bez koje nema socijalnog razvoja upravo zbog činjenice da je socijalna zaštita najviše usmjerena prema socijalno najosjetljivijim grupama građana.

Korisnici su ključna komponenta bez koje nema socijalne zaštite. Oni su korisnici socijalnih prestacija koje mogu biti novčanog ili nenovčanog tipa. Socijalne usluge kao tip nenovčanih prestacija se obezbjeđuju u saradnji sa privatnim i nevladinim sektorom (mješoviti sistem socijalne zaštite). Korisnici su maloljetna i punoljetna lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe a koji ispunjavaju zakonom propisane kriterijume za ostvarivanje prava. Prema analizi stanja socijalne zaštite (MZZ RS, 2023) broj korisnika socijalne zaštite se konstantno povećava sa naglaskom na značajno povećanje broja korisnika prava na dodatak za njegu i pomoć drugog lica, broja starijih lica i lica sa invaliditetom.

Sistem socijalne zaštite čine: zakonski okvir, institucije i ustanove socijalne zaštite, te sistem upravljanja (planiranje, organizovanje, vođenje i kontrola). Ključni elementi sistema socijalne zaštite su i budžeti (Republike i lokalnih zajednica), koji su iz godine u godinu sve veći, i bez kojih bi bilo nemoguće provoditi mjere zaštite i podrške građanima koji se nađu u stanju socijalne potrebe. Razvoj ove komponente čini se najinertnijim. Veoma teško se dolazi do iskoraka u unapređenju sistemskih rješenja socijalne zaštite, a kriteriji za ostvarivanje prava su veoma restriktivni sa tendencijom još većeg pooštavanja. U prilog tome govore podaci o veoma malom broju korisnika i skromnoj zakonskoj i organizacionoj infrastrukturi sistema socijalne zaštite.

Pružaoce usluga, kao treću nezaobilaznu komponentu socijalne zaštite, možemo posmatrati kao neposredne pružaoce usluga u formi javnih ustanova, nevladinih organizacija i privatnih domova za zbrinjavanje korisnika. Isto tako, ovu komponentu možemo posmatrati kroz položaj, odgovornosti i interese profesionalaca, stručnih radnika i neposrednih pružaoca usluga bez čijeg angažmana je gotovo nemoguće zamisliti zadovoljavanje potreba socijalno ugroženih lica.

Opšteprisutni problem sa kojim se bavi socijalna zaštita jeste socijalna isključenost koja u sebi inkorporira problem sve većeg siromaštva i povećane diskriminacije po različitim osnovama (invalidnost, starost, polna pripadnost i dr). Siromaštvom su najviše pogođena djeca, a diskriminacijom lica sa invaliditetom. Takođe, tu su i različite mjere usmjerena na rješavanje različitih problema usmjereni na specifične korisničke grupe kao što su: starija lica bez porodičnog staranja, žrtve nasilja u porodici, maloljetnici u sukobu sa zakonom, beskućnici i dr.

Stanje socijalne isključenosti je posebno teško kod djece. Rizici ulaska u takvo stanje vezani su za sve sfere života djece, a posebno za materijalne uslove u kojima djeca i njihove porodice žive; aktuelne probleme u sistemima obrazovanja, zdravstvene zaštite, socijalne, porodične i dječije zaštite; zapošljavanja mladih; posebne zaštite maloljetnika u sudskim procesima; podrške višečlanim porodicama i provođenja mjera populacione politike. Analize stanja u BiH koju je uradio UNICEF (2017) pokazuju da je u dobi od 5-15 godina 73,8% djece uskraćeno u bar jednoj dimenziji, a 22,8% u tri i više dimenzija. Skoro trećina (30,6 %) djece ove dobi je siromašna, ispod apsolutne linije siromaštva, što je osnovni uzrok uskraćenosti i u drugim dimenzijama. Mlađa djeca (0-4 godine) uskraćena su najviše za ishranu (71,8 %) i dječiji razvoj (65,7%). Romska djeca i djeca sa nekim oblikom invaliditeta su u stanju hroničnog multidimenzijalnog siromaštva koje je rezultat generacijske socijalne isključenosti, diskriminacije i naslijeđenog porodičnog siromaštva. Procjenjuje se da 6,5% djece od u dobi od 2-9 godina ima neki oblik invalidnosti. Oni su najviše marginalizovani i isključeni u našem društvu. Udio djece mlađe od 18 godina sa poteškoćama u razvoju u ukupnom stanovništvu BiH je 0,9% tj. 6.239. Indeks ranjivosti djece iznosi 0,472 od mogućih 1,0. U pogledu rezultata u oblasti dječije zaštite, indeks dječije zaštite je 0,3 od mogućih 1,0 što Bosnu i Hercegovinu stavlja na posljednje mjesto u regionu Zapadnog Balkana.

U Republici Srpskoj ne postoji jedinstvena politika borbe protiv siromaštva, ali postoji čitav niz sistemskih mjera i aktivnosti koje su usmjerene na pomoć i podršku siromašnima. Nažalost, rezultati ovih mjera su veoma skromni jer su iste fragmentirane i „rasute“ po različitim sistemima društvenog djelovanja. Takođe, u Republici Srpskoj ne postoji ni jedna institucija koja bi se bavila pitanjima siromašnih, istraživanjem i sistemskim planiranjem mjera protiv siromaštva. Podaci o siromaštvu zasnovani su na praćenju rezultata Ankete o potrošnji domaćinstva koja je zadnji put provedena 2015. godine. Zbog nedostatka svježijih podataka ovdje će biti iznesene opšti pokazatelji karakteristika onih grupacija koje ulaze u rizik siromaštva smatrajući da se situacija nije promijenila u zadnjih sedam godina.

Stopa relativnog siromaštva stanovništva u Republici Srpskoj, u 2015. godini je 12,8% (pojedinci) i 13,9% (za domaćinstvo), u odnosu na 2011. godinu manja je za 1,6 %. Prema istom izvoru, u Republici Srpskoj 2015. godine je bilo 49.805 domaćinstava ili 126.043 stanovnika ispod linije relativnog siromaštva. Jaz siromaštva u Republici Srpskoj u 2015. godini je bio 22,1% i u odnosu na 2011. godinu je bio manji za 0,9 procentnih poena. Prema rezultatima provedene ankete, u Republici Srpskoj relativnim siromaštvom su najviše pogođene kako jednočlana domaćinstva („samci“) (19,3%) tako i višečlane porodice (13,0%). Siromaštvo je više zastupljeno: u ruralnim sredinama (16,9%); kod žena (18,6%); lica bez škole (29,6%); kod starijih lica, 65 godina (22,7%); kod samohranih roditelja (15,0%) i starijih bračnih parova bez djece (14,3%). Takođe, siromaštvom su više ugroženi lica nesposobna za rad (39,8%); nezaposlena lica koja traže prvo zaposlenje (21,1%) penzioneri (12,8%) i domaćice (15,5%). Zabrinjava činjenica da su rizikom siromaštva pogođene i one kategorije stanovništva koje nemaju dodatnih rizika, kao što su: zaposlena na puno radno vrijeme (7,2%), lica srednjih godina (10,5%) i bračni parovi sa jednim (8,3%) i dva djeteta (9,9%).⁶⁹ Relativnim siromaštvom je pogođen znatan broj djece u Republici Srpskoj (RZS RS, 2018). Prema analizama UNICEF-a stopa relativnog dječijeg siromaštva u Bosni i Hercegovini u 2011. godini iznosila je 19,7% i ona se konstantno povećava. Djeca u stanju siromaštva imaju gotovo dva puta veće izgleda da osjete materijalnu uskraćenost od prosjeka unutar populacije (UNICEF, 2017).

Stopa apsolutnog siromaštva djece starosti 0-14 godina iznosi 24%. Približno jedan od pet siromašnih građana u Republici Srpskoj ili 20% siromašnih lica su djeca starosti od 0-14 godina. Nezaposleni mladi (15-24 godina starosti) čine 3% ili svako trideset treće lice u Republici Srpskoj. Na nivou RS 19% ili svaki četvrti nezaposleni mladi je apsolutno siromašan. Apsolutno siromašni nezaposleni mladi čine 4% svih siromašnih lica u Republici Srpskoj (Lepir i drugi, 2020).

Diskriminacija je najprisutnija kod lica sa invaliditetom. U Republici Srpskoj, na operativnom nivou, nema jedinstvenog pristupa politici invalidnosti. Takvo stanje proizvodi različitu praksu primjene međunarodnih standarda u ovoj oblasti što rezultira diskriminacijom i povredom prava lica sa invaliditetom. Najočitiiji primjer diskriminacije lica sa invaliditetom se dešava na zakonodavnom nivou. Različita zakonska određenja, različiti kriteriji i različite procedure za ostvarivanje prava u

zavisnosti od toga u kojem sistemu se ostvaruju prava, dovode do sistemske diskriminacije lica sa invaliditetom. U zavisnosti od toga kojem sistemu „pripadaju“, lica sa invaliditetom sa istim ili sličnim stepenom i vrstom oštećenja (razvojnim problemom), ima drugačija prava, dobiva različite visine novčanih primanja, primjenjuju se različiti kriteriji, prolazi različite procedure i postupke. Tako, na primjer, lica sa invaliditetom koja ostvaruju prava po osnovu boračko-invalidske zaštite imaju veći izbor prava i usluga, a i znatno su im veća novčana primanja nego što je to slučaj kod tzv. civilnih invalida korisnika sistema socijalne zaštite.

Diskriminacija postoji i među različitim grupama lica sa invaliditetom. Lica sa fizičkim invaliditetom spadaju u najvidljiviju grupu lica sa invaliditetom, za razliku od lica sa mentalnim, intelektualnim i osjetljivim oštećenjima, koji spadaju u manje vidljive grupe, u skladu sa čim su i njihove potrebe više društveno zanemarene. Populacija invalida rada diskriminisana je po osnovu uskraćivanja prava na naknadu za tjelesno oštećenje i nemogućnosti korištenja prava na zapošljavanje pod posebnim uslovima jer teško mogu ostvariti kriterij od 70% oštećenja koje propisuje Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida. Diskriminacija lica sa invaliditetom je prisutna i u oblasti zapošljavanja, prije svega u pogledu toga da poslodavci u javnom sektoru ne preduzimaju potrebne aktivnosti, utvrđene Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida, na podizanju postojeće niske kvote zaposlenosti lica sa invaliditetom, dokazujući time osjetljivost, društvenu odgovornost i poštovanje minimalnog nivoa zakonske obaveze. Diskriminacija se dešava i po osnovu primjene tzv. medicinskog modela procjene invalidnosti koji u fokus stavlja dijagnozu bolesti a ne stanje i stepen funkcionalne sposobnosti. Na taj način medicinska dijagnoza postaje ključni kriterij za ostvarivanja statusnih prava što dovodi do diskriminacije lica sa invaliditetom po osnovu njihovih potreba.

Pristup socijalnoj zaštiti ostalih korisničkih grupacija uveliko je određena nedostatkom finansijskih sredstava, manjak stručnih radnika, nepostojanje specijaliziranih ustanova, veoma restriktivnim kriterijumima za ostvarivanje prava, slabom međusektorskom saradnjom i nepostojanjem koordinacije kako na lokalnom tako i na republičkom nivou između različitih subjekata koji utiču na ostvarivanje socijalne zaštite.

ZAKLJUČAK

Demografija, tržište rada, obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita čine ključne oblasti socijalnog razvoja. Od stanja u ovim oblastima uveliko zavisi kvalitet života ljudi i pravac ukupnog razvoja društva. Djelovanje javnih sistema koji upravljaju školstvom, zdravstvom i socijalnom zaštitom, te djeluju na polju populacione obnove, treba da bude usmjereno na podizanju kvaliteta života ljudi što je ključni element socijalnog razvoja. Rizici sa kojima se susreće društvo u ovim oblastima rezultat su odnosa resursa, mogućnosti i prilika, s jedne strane, i javnih politika sa druge. Usklađenost javnih politika sa mogućnostima društva i potrebama stanovništva preduslov su napretka u socijalnoj sferi, a društveni položaj i stanje zadovoljavanja potreba socijalno osjetljivih grupa su najegzaktniji pokazatelj dostignutog nivoa socijalnog razvoja.

U ovom radu su izloženi rizici ključnih oblasti koji determinišu socijalni razvoj Republike Srpske. Kao što je pokazano, perspektive socijalnog razvoja Republike Srpske nisu povoljne. Proces depopulacije, iseljavanja i starenja stanovništva konstantno je prisutan sa tendencijom njegovog inteziviranja. Mogućnosti da se vlastitim radom obezbijedi ekonomska sigurnost nisu velike, dok ekonomska osnova društva negativno utiče na politiku zapošljavanja i obrnuto. Sektor obrazovanja od kojeg zavisi brzina i kvalitet razvoja u stalnim je reformama koje suštinski ne mijenjaju nasljeđenu matricu neusklađenosti izlaznih obrazovnih i profesionalnih profila i potreba tržišta rada. Iskustvo pandemije, ali ne samo to, je pokazalo da zdravstveni sistem ne može odgovoriti na sve veće i nepredvidive rizike zdravstvene zaštite. Sistem socijalne zaštite Republike Srpske, kao sistem koji pruža odgovor države na stanje socijalnih potreba stanovništva, u svojoj osnovi zadržao je pristup traženja parcijalnih rješenja koji uopšte ne odgovara aktuelnoj matrici ulaska u stanje socijalne ugroženosti, tako da socijalna uključenost nije prepoznata kao ključna determinanta socijalnog razvoja. Ukupno posmatrajući, socijalni razvoj Republike Srpske se nalazi pred veoma neizvjesnim periodom kojeg će obilježiti inteziviranje postojećih i javljanje novih socijalnih problema na koje

država neće moći niti će znati odgovoriti. Kao rezultat toga biće opšte smanjivanje potencijala društva za unapređenje kvaliteta života stanovništva, a posebno kvalitetu života socijalno osjetljivih kategorija.

LITERATURA

Evropska Unija – EU. (2000). Ugovor iz Nice. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT>

Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida – FPRZI RS. (2020). Izvještaji Fonda. Dostupno na: <https://www.fondinvrs.org/>

Fond zdravstvenog osiguranja - FZO RS. (2018). Strateški razvojni plan 2019-2023. Dostupno na: https://www.zdravstvo-srpske.org/files/dokumenti/Strateski_razvojni_plan_FZO_2019-2023.pdf

Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini – FSU BiH. (2019). Prema Evropskoj Uniji – Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH. Dostupno na: https://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/Prvi_policy_papir_finalna_verzija.pdf

Gavrilović, A. (2005). Socijalna politika. Banja Luka: Filozofski fakultet

Institut za javno zdravstvo Republike Srpske – IJZ RS. (2021). Zdravstveno stanje stanovništva Republike Srpske. Dostupno na: https://www.phi.rs.ba/pdf/publikacije/Zdravstveno_stanje_stanovnistva_u_2020_godini-WEB.pdf

Lepir, Lj. (2018). Planiranje socijalne zaštite starih. Banja Luka: Fakultet političkih nauka

Lepir, Lj. (2022). Sistemski odgovor na nasilje u porodici tokom pandemije - Slučaj Republike Srpske. Konferencija ALOPS22 – zbornik. Dostupno na: <https://asp.edu.rs/wp-content/uploads/2022/12/ALOPS22-knjiga-apstrakata.pdf>

Lepir, Lj. i dr. (2020). Strategija socijalne uključenosti Republike Srpske. Fondacija za socijalno uključivanje. Dostupno na: https://sif.ba/Documents/Publikacije/2021/SSU_RS_2021_2027_bhs.pdf

Martić, M and D. Ognjen (2017). Health Care Systems in Bosnia and Herzegovina: Financing challenges and reform options? Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo. Dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo>.

MDG-F. (2011). Nepohađanje i napuštanje obrazovanja. Dostupno na: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ba/Dropout_BHS-1.pdf

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite – MZSZ RS (2023). Nacrt strategije socijalne zaštite Republike Srpske. Dostupno na: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Pages/Socijalna_zastita.aspx

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite – MZSZ RS. (2020). Strategija unapređenja položaja starijih lica u Republici Srpskoj. Dostupno na: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Pages/Socijalna_zastita.aspx

Pašalić, D., Lalić, S. i Pašalić, S. (2017). Obrazovanje i ishodi tržišta rada u Republici Srpskoj. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Brčko. Dostupno na: http://zbornik.efb.ues.rs.ba/dokumenta/Zbornik_radova_11-2017/f

Republički zavod za statistiku – RZS RS. (2017). Rezultati popisa – gradovi, opštine, naeljena mjesta. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/popis/gradovi_opstine_naseljena_mjesta/Rezultati_Popisa_2013_Gradovi_Opstine_Naseljena_Mjesta_WEB.pdf

Republički zavod za statistiku – RZS RS. (2018). Anketa o potrošnji domaćinstva – bilten. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/ankete/potrosnja_domacinstava/Bilten_Anketa.pdf

Republički zavod za statistiku – RZS RS (2019). Demografska statistika – Bilten za 2018. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/stanovnistvo/BiltenDemografskaStatistika_2019.pdf

Republički zavod za statistiku – RZS RS. (2019a). Bilten – Anketa o radnoj snazi 2019. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/anketa_o_radnoj_snazi/Bilten_Anketa_O_Radnoj_Snazi_2019_WEB.pdf

Republički zavod za statistiku - RZS RS. (2022). Statistički godišnjak 2022. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/godisnjak/2022/StatistickiGodisnjak_2022_WEB.pdf

Republički zavod za statistiku – RZS RS. (2022a). Bilten – Plate, zaposlenost i nezaposlenost. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/rad/BiltenStatistike_Plata_Zaposlenosti_i_Nezaposlenost

Republički zavod za statistiku – RZS RS. (2022b). Osnovno obrazovanje – bilten. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/front/article/5410/?left_mi=None&add=None

Republički zavod za statistiku – RZS RS. (2022c). Srednje obrazovanje – bilten. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/front/article/5441/?left_mi=None&add=None

Republički zavod za statistiku – RZS RS. (2023). Demografska statistika – Bilten za 2022. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/stanovnistvo/BiltenDemografskaStatistika_2019.pdf

Republički zavod za statistiku – RZS RS. (2023a). Predškolsko obrazovanje – bilten. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/front/article/5897/?left_mi=None&add=None

Republički zavod za statistiku – RZS RS. (2023b). Anketa o radnoj snazi. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/front/article/5893/?left_mi=None&up_mi=&add=None

Somun-Krupalija, L., (2014). Alternativni izvještaj o primjeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom Ujedinjenih nacija za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: MyRight. Dostupno na: <http://myright.ba/uimages/Alternativni%20izvjestaj%20o%20primjeni%20UN%20Konvencije%20o%20pravima%20osoba%20s%20invaliditetom%20u%20BiH.pdf>

UNDP. (2021). Socijalna uključenost u Bosni i Hercegovini: Nacionalni izvještaj o humanom razvoju za 2020. Godinu. Dostupno na: <https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/publications/nacionalni-izvjestaj-o-humanom-razvoju-za-2020-godinu-socijalna-ukljucenost-u-bosni-i-hercegovini>

UNICEF. (2017). Situaciona analiza djece sa poteškoćama u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: https://www.unicef.org/bih/media/376/file/Situaciona_analiza_o_položaju_djece_sa_poteškoćama_u_BiH.pdf

Vidanović, I. (2015) Riječnik socijalnog rada

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske., „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 37/12, 90/16, 94/19, 42/20 – dr. uredba i 36/22

Zavod za zapošljavanje Republike Srpske – ZZZ RS. (2023). Istraživanje tržište rada u Republici Srpskoj 2022/2023. Dostupno: http://www.zzzrs.net/images/uploads/dokumenti/Istrazivanje_trzista_rada_RS_2223.pdf

RISKS OF THE SOCIAL DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA

**Prof. Dr. Ljubo Lepir, associate professor
University of Banja Luka, Faculty of Political Sciences**

Summary

Social development of Republika Srpska is determined by socio-economic processes characteristic of post-conflict and transitional society. The social breakdown of society that followed the collapse of the socialist concept of development was intensified by the consequences of war conflicts during the nineties of the last century and the consequences of natural disasters in the first decades of the 21st century. In the meantime, global processes took place that additionally determined the social development of Bosnia and Herzegovina and Republika Srpska within it. Economic turbulence on the global world capital market in 2007, the corona virus pandemic in 2020 and the war in Ukraine in 2022 further disrupted the social stability of the society of Republika Srpska. The constant conflict between the state and the entity has all along acted as a political catalyst for increasing social uncertainty among citizens, especially those who are the most socially sensitive. Changes in the economic environment, demographic processes, foreign and domestic political context have greatly influenced the key risks of the social development of Republika Srpska. The poor, children and young people, persons with disabilities, the elderly, women and members of minority groups are the most socially sensitive groups, whose fates can most clearly identify the key risks of the social development of the contemporary society of the Republic of Srpska, namely: depopulation, poverty and economic deprivation, unemployment, crisis of family and family values, gender inequality, threat to mental health, etc. The article deals with the causes and consequences of certain social risks on the development of Republika Srpska, with implications for the most socially sensitive categories of the population.

Keywords: social risks, social development, Republika Srpska